

BADIIY ALLEGORIYA VA TOTALITAR TAFAKKUR MEXANIZMI

Jorj Oruellning “Molxona” asari talqinida

SamDChTI o ‘qituvchisi

Maxmudova Kumushoy Najmiddin qizi

kumushoymaxmudova12@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Jorj Oruellning “Molxona” asari totalitar tafakkur va hokimiyat mexanizmlarining badiiy modeli sifatida tahlil qilinadi. Tadqiqotning nazariy asosini Xanna Arendtning totalitarizm konsepsiyasi hamda Mishel Fukoning hokimiyat, intizom va “haqiqat rejimlari” haqidagi qarashlari tashkil etadi. Asarda til transformatsiyasi, tarixni qayta yozish, mafkuraning ichkilashtirilishi va siyosiy ongning deformatsiyasi jarayonlari izchil o‘rganiladi. Tahlil natijasida aniqlanishicha, totalitar hokimiyat zo‘ravonlikdan ko‘ra ko‘proq diskursiv nazorat va semantik manipulyatsiya orqali barqarorlashadi. “Molxona” shu jihatdan zamonaviy siyosiy jarayonlarni tushunishda ham dolzarb badiiy namuna sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: totalitarizm, diskurs, hokimiyat, mafkura, allegoriya, Oruell, Arendt, Fuko.

Kirish

Jorj Oruellning 1945-yilda nashr etilgan “Molxona” asari XX asr siyosiy adabiyotining eng muhim allegorik matnlaridan biri hisoblanadi. Dastlab asar Sovet Ittifoqidagi Stalin davrining satirik tasviri sifatida talqin qilingan¹, biroq vaqt o‘tishi bilan u har qanday totalitar tuzumning umumiy strukturaviy modelini ifodalovchi asar sifatida baholana boshlandi². Adabiyotshunoslikda asarning tarixiy allegoriyasi keng o‘rganilgan bo‘lsa-da, uning epistemologik — ya’ni “haqiqatni ishlab chiqarish” mexanizmlariga asoslangan talqini yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Arendt totalitarizmni mafkura va terrorning birlashuvi sifatida tavsiflaydi³, Fuko esa hokimiyatni bilim va haqiqat ishlab chiqarish jarayonlari bilan chambarchas bog‘laydi⁴. Shu nazariy nuqtai nazardan qaraganda, “Molxona” faqat siyosiy satira emas, balki hokimiyatning til, ong va ijtimoiy xotira ustidan qanday ishlashini ko‘rsatuvchi badiiy tajriba maydoni sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi — asarda totalitar tafakkur qanday shakllanishini va qanday mexanizmlar orqali mustahkamlanishini aniqlashdir.

Metodologiya

Tadqiqot sifatli interpretativ yondashuv asosida olib borildi. Asar strukturaviy va semantik jihatdan tahlil qilinib, quyidagi asosiy diskursiv nuqtalar ajratib olindi:

- Inqilobiy diskursning shakllanishi (Old Mayor nutqi)
- Siyosiy normativlarning transformatsiyasi (Yetti buyruq)
- Propaganda va ritorika (Squealer nutqlari)
- Mafkuraning ichkilashtirilishi (Bokser obrazi)
- Hokimiyatning antropologik transformatsiyasi (yakuniy sahna)

Nazariy asos sifatida Arendtning totalitarizm nazariyasi³ hamda Fukoning hokimiyat va intizom haqidagi qarashlari⁴⁵ qo'llanildi. Ushbu ikki konsepsiyaning integratsiyasi totalitarizmni makro (siyosiy tizim) va mikro (individual ong) darajada tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar

Inqilobiy romantizm va mafkuraviy absolutizmga ko'ra, Old Mayor nutqi dastlab tenglik va ozodlik g'oyalariga asoslangan utopik diskursni shakllantiradi¹. Biroq aynan shu mutlaq tenglik g'oyasi keyinchalik absolutistik mafkuraga aylanadi. Arendt ta'kidlaganidek, totalitar mafkura o'zini yagona haqiqat sifatida taqdim etadi va muqobil fikrni inkor etadi³. Demak, inqilobiy romantizmning o'zi totalitarizmning potensial manbai sifatida namoyon bo'ladi.

Til transformatsiyasi va semantik manipulyatsiyasi quyidagicha ifodalangan asarda:

“Barcha hayvonlar teng” degan shiorning “Ba’zi hayvonlar boshqalardan ko’ra tengroq” shakliga o’zgartirilishi¹ totalitar diskursning eng yorqin namunasi hisoblanadi. Bu yerda til ochiqdan-ochiq yolg’on emas, balki mantiqiy paradoks orqali manipulyatsiya qilinadi. Fukoga ko’ra, hokimiyat haqiqatni bostirmaydi, balki uni ishlab chiqaradi⁴. Asarda tenglik tushunchasi inkor qilinmaydi — u qayta ta’riflanadi. Natijada til siyosiy legitimatsiya vositasiga aylanadi.

Tarix va xotira ustidan nazorat sifatida yetti buyruqning bosqichma-bosqich o'zgartirilishi jamoaviy xotiraning siyosiy konstruktsiya ekanini ko'rsatadi. Arendt totalitar tuzumlarda faktlardan ko'ra mafkuraviy izchillik muhimroq ekanini qayd etadi³. Asarda ham voqelik emas, balki hokimiyatga mos talqin ustuvor bo'ladi. Xotira siyosiy boshqaruv vositasiga aylanadi.

Ichkilashtirilgan itoatkorlik Bokser obrazi orqali totalitar tizimning eng murakkab mexanizmini ifodalaydi. Uning "Men yanada ko'proq ishlayman" shiori¹ tashqi nazoratning ichki e'tiqodga aylanganini anglatadi. Fuko intizomiy hokimiyatni shaxs ongiga singib boruvchi nazorat shakli sifatida tushuntiradi⁵. Asarda zo'ravonlik ikkinchi planga o'tadi, tizimni esa shaxsning o'zi davom ettiradi.

Hokimiyatning antropologik paradoksi sifatida asarning yakunida cho'chqalarning odamlar bilan farqsiz bo'lib qolishi¹ totalitar tizimning ichki paradoksini ochib beradi. Inqilob zulmni yo'q qilish uchun boshlangan bo'lsa-da, u yangi zulm shaklini yaratadi. Bu holat totalitarizmning strukturaviy xususiyatini — hokimiyat shakli o'zgarishi mumkin, biroq ierarxiya saqlanib qolishini ko'rsatadi.

Muhokama

Arendt konsepsiyasi asosida qaraganda, "Molxona" totalitar mafkuraning qanday qilib jamoaviy ongni monopoliyalashini ko'rsatadi³. Terror ochiq repressiya shaklida emas, balki psixologik va ideologik bosim tarzida namoyon bo'ladi. Fuko nuqtai nazaridan esa asarda hokimiyat tanani emas, avvalo ongni boshqaradi⁴. Diskurs ustidan nazorat — hokimiyatning asosiy manbai. Shu jihatdan, "Molxona" totalitarizmni tarixiy hodisa emas, balki ongni boshqarish texnologiyasi sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Molxona" totalitarizmni zo'ravonlik markazidagi tizim sifatida emas, balki semantik va diskursiv nazoratga asoslangan tuzum sifatida tasvirlaydi. Asar orqali Oruell ogohlantiradi: agar jamiyat til va haqiqat ustidan nazoratni yo'qotsa, erkinlik ham mazmunini yo'qotadi. Totalitarizm avvalo ongda boshlanadi, keyin siyosiy shaklga kiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. George Orwell, *Animal Farm* London: Secker & Warburg, 1945.
2. Christopher Hitchens, *Why Orwell Matters* New York: Basic Books, 2002.
3. Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism* New York: Harcourt, 1951.
4. Michel Foucault, *Power/Knowledge* New York: Pantheon Books, 1980.
5. Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* New York: Pantheon Books, 1977.